

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Розтлумачено поняття «регіональна соціально-економічна система». Визначено взаємодію підсистем регіональної системи у галузі науки «Державне управління».

Ключові слова: державне управління, конкуренція, механізм, регіон, соціально-економічна система, функціонування.

Аннотация. Растолковано понятие «региональная социально-экономическая система». Определенно взаимодействие подсистем региональной системы в отрасли науки «Государственное управление».

Ключевые слова: государственное управление, конкуренция, механизм, регион, социально-экономическая система, функционирование.

Summary. A concept «regional socio-economic system» is explained. Certainly co-operation of subsystems of the regional system in the branch of science «State administration».

Key words: State administration, competition, mechanism, region, socio-economic system, functioning.

Вступ. Формування системи направлене на отримання певного корисного результату, а достатній результат може цілком реорганізувати систему й сформувати нову з більш удосконаленою взаємодією складових елементів. Отже, при аналізі поняття «система» не можна обмежитися встановленням її ознак. Потрібна відповідь на питання, яким чином, з огляду на виявлені ознаки, раціонально побудувати систему і оптимально управляти її функціонуванням, встановити в області яких властивостей існують закономірності розвитку організації.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання державного управління регіону розглядалися у наукових працях зарубіжних учених: Маршалла А., Тюнена Й. Г., Фрідмана Дж., Фрідмана М., Шумпетера Й., вітчизняних і російських: Алімова О. М., Амоши О. І., Безубко Л. В., Бутка М. П., Герасимчук З. В., Гранберга О. Г., Груби Г. І., Дегтяря А. О., Долішнього М. І., Дорогунцова С. І., Злупка С. М., Кондрашова О. М., Корецького М. Х., Ковальової Г. О., Лексіна В. М., Мазура А. Г., Симоненка В. К., Фащевського М. І., Федорищевої А. М., Червової Л. Г., Чернюк Л. Г., Чумаченька М. Г. та інших.

Постановка завдання

- розтлумачити поняття «регіональна соціально-економічна система»;
- визначити взаємодію підсистем регіональної системи у галузі науки «Державне управління».

Виклад основного матеріалу. Боротьба являє собою динаміку протиріччя між протилежними сторонами, середовищем і системою, різними системами, сторонами й аспектами однієї системи. Що стосується протиріччя, то воно розуміється як «... певний тип взаємодії різних і протилежних сторін, властивостей, тенденцій у складі тієї чи іншої системи або між системами, процес зіткнення протилежних прагнень і сил. Граничним випадком протиріччя є конфлікт» [13].

Боротьба починається тільки тоді, коли системи в процесі функціонування зіштовхуються, попадають у зону суперництва. Але вона триває тільки в тому випадку, коли предмет суперництва має виняткове значення для життєдіяльності систем і коли у систем є відповідні передумови, можливості: сила і відповідні органи у тварин, військова міць у держав, агресивність у людей тощо.

З позиції систем боротьба являє собою досить багатопланове явище. Це:

- постійний фактор активної присутності, тобто боротьба в тій чи іншій формі, аспекті;
- джерело розвитку систем, пояснює механізми розвитку, його зміст, форми й процес.

Конкуренція в широкому розумінні – це боротьба між системами за інші системи, за ресурси навколишнього середовища. Вона найбільш виражена у вигляді боротьби в суспільстві між індивідами, групами або суспільствами за оволодіння цінностями, запаси

яких обмежені і нерівним чином розподілені між індивідами або групами. Відмінними ознаками конкуренції є :

- орієнтація на відсторонення або випередження суперників у досягненні цілей;
- змагання у досягненні мети;
- постійне суперництво;
- сполучення чесних і нечесних дій. Чесна конкуренція у вигляді суперництва відповідно до встановлених в суспільстві норм, правил (закон, моральні норми). Правила конкуренції характеризують рівень культури суспільства.

Конкуренція як спонтанне й чесне суперництво спонукає внутрішні сили конкуруючих сторін, змушує їх розвиватися, удосконалювати засоби діяльності, тобто виступає найважливішим джерелом розвитку. Конкуренція може здійснюватися як між окремими людьми, так і суспільством, виробничими підприємствами, політичними партіями, кандидатами в депутати, суспільствами, державами тощо.

Серед найважливіших функцій, які реалізує в суспільстві конкуренція є функція розвитку. Саме механізм конкуренції визначає розвиток ринкової економіки, що характеризується такими складовими, як конкуренція між товаровиробниками за одержання прибутку, між працівниками на ринку праці й т.п. Конкуренційний механізм закладений і в політичну демократію, що являє собою, насамперед, конкуренцію, гру основних галузей влади: законодавчої, виконавчої й судової. Крім того, вона виступає одним з найважливіших засобів розподілу відсутньої для всіх винагороди. Переможець одержує багатство, службове становище, любов, визнання, славу тощо. Крім позитивних функцій конкуренція може приводити й до негативних наслідків, особливо тоді, коли її правила не встановлені або є вкрай примітивними й нецивілізованими. Гострота й масштаби конкуренції різні в різних суспільствах і соціальних групах. Якщо конкуренція слабшає, то повільнюється розвиток суспільства, наступає застій. Якщо ж вона загострюється, то може перерости в гостру боротьбу, конфлікт, революцію.

Слід зазначити, що розуміння регіону в якості соціально-економічної територіальної системи зложилася у вітчизняній науці ще в радянський час. При цьому основний акцент у визначенні робився виходячи з основних класичних принципів політичної економії, тобто на «сукупність різних видів продуктивних сил і виробничих відносин» [?, с. 59]. У теорії регіональної економіки радянського періоду, незважаючи на розходження у визначенні понять аналогічних поняттю «регіон», загальним була наявність трьох його ознак: території, спеціалізації й економічних зв'язків.

Частини території розглядалися й розглядаються як регіональні системи, насамперед, представниками економічної географії, де термін «система» стосовно територіальних утворень з'явився ще на початку 60-х років минулого сторіччя. Так,

«спочатку він відносився лише до природних сполучень. Згодом була зроблена спроба перенести його й на системи економічної географії» [1, с. 116].

Для соціально-економічних явищ географами частіше застосовується термін «територіальна система». Має на увазі під нею «таку безліч предметів, що володіють різними географічними координатами й зв'язаних між собою потоками речовини, енергії й інформації, що у відносинах із зовнішнім світом виступає як єдине ціле» [7, с. ?**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Слід зазначити, що багато сучасних вітчизняних робіт галузі науки «Державне управління» уникають вживання терміну «регіональна система» або його аналогу «територіальна система» при характеристиках об'єктів аналізу [8, с. 6]. У ряді робіт використовується поняття «регіональна система», однак чіткого визначення останньому не надається.

У науковій літературі можна зустріти також визначення регіону як історико-культурних зон, «об'єкта політологічного аналізу», «суб'єкта політики й суспільні відносини» [6;9]. «Політична самобутність, що може приймати будь-які політичні форми» була визначальною при введенні поняття «регіон» у Декларації про регіоналізм в Європі, прийнятій наприкінці 1996 р. у країнах Європейського Союзу.

«Регіон є не тільки підсистемою соціально-економічного комплексу країни, але і самостійною його частиною із закінченим циклом відтворення, особливими формами проявів стадій відтворення і специфічних особливостей протікання соціальних і економічних процесів» [4].

Для цілей державного управління тлумачення поняття «регіональна соціально-економічна система» виступає у двох розуміннях. У широкому розумінні, – як основна фундаментальна наука, що охоплює всю сукупність проблем, пов'язаних з дослідженням і конструюванням систем. У вузькому розумінні — загальна теорія державного управління розвитком соціально-економічних систем прагне вивести із загального визначення системи як комплексу взаємодіючих елементів поняття, що відносяться до організованих цілей, і використовувати цю загальну теорію до аналізу конкретних явищ [3].

При визначенні обсягу поняття «регіональна система» ще в радянський період підкреслювався родовий характер цього поняття для всього класу територіальних соціально-економічних і природних систем, наприклад, як економічні райони, міста, територіально-виробничі комплекси й ін.. Відзначалося, що регіональні системи виступають як суцільно відкриті системи, будучи частиною єдиного економічного цілого (країна). При цьому регіональні системи за рядом важливих системують відносин формують єдине ціле і тому для системного вивчення регіону, крім переломлення загальнодержавних процесів, варто виділяти і суто регіональні проблеми. «Сполучення регіонального аспекту загальних проблем зі специфічними

регіональними проблемами логічно приводить до загальної концепції регіональних систем» [?].

Таким чином, поняття «регіональна система» у галузі державного управління є більш вузьким, чим терміни «регіон», що характеризує «практично будь-яке територіальне утворення від невеликих ареалів, що включають навіть частину одного муніципального утворення, до міжконтинентальних територіальних систем», або «територія», що розуміється деякими дослідниками як синонім поняття «регіональна система» [6].

У той же час, регіональна система є більш широким поняттям, ніж поняття «регіональні господарські комплекси». Крім властиво економічної категорії регіональна система у галузі науки «Державне управління» містить у собі елементи, які характеризують розвиток соціально-культурної сфери, життєдіяльності населення регіону, стану навколишнього середовища й ін. У той же час, дослідники відзначали необхідність застосування системного аналізу «при виборі регіону як суб'єкту господарювання», наголошуючи на вивченні таких процесів як «економічна цілісність території як господарського комплексу, характер внутрішніх і зовнішніх економічних зв'язків, спільність економічних, соціальних і суспільно-політичних завдань, розв'язуваних на території, можливість ефективного управління територією» [?0].

Таким чином, можна констатувати, що регіону властиві принципи системності. Розгляд регіонів як системи дозволяє намітити деякі підходи до їх класифікації за ступенем:

відкритості/замкнутості; у цьому випадку класифікаційні одиниці можуть виділятися залежно від інтенсивності обміну потоками натуральної продукції;

«реактивності»/«інертності»; основа класифікації – ступінь сприйняття нових явищ, наприклад, у ході дифузії ринкових інновацій;

стабільності/нестійкості; основа класифікації – інтенсивність внутрішніх, а також зовнішніх зв'язків регіональної системи;

гармонійності розвитку. У цьому випадку враховуються ступінь і характер розвитку кожної з підсистем регіону.

Логіка дослідження дозволяє виділити елементи внутрішньої структури регіональної економічної системи. Під регіональними елементами економіки розуміються, як правило, населення, сфери, види й результати його діяльності на певній території в комплексі з відповідною природною основою.

З позиції державного управління регіональну систему можна розглядати в трьох аспектах. По-перше, вона може служити об'єктом державного управління і господарської діяльності різних виробничих, фінансових і інших структур. По-друге, регіональна система, будучи підсистемою більшої системи національної економіки, може сама виступати господарюючим суб'єктом у вигляді замовника програм регіонального розвитку, емітента регіональних цінних паперів і т.п. По-третє, регіональна система є зовнішнім

середовищем для інших господарюючих суб'єктів, що діють на її території.

Таким чином, регіональна система як цілісна система може бути розбита на кілька основних взаємозалежних підсистем. Слід зазначити, що в цьому випадку застосовується «функціональний тип розчленовування досліджуваного об'єкта» [2, с. 86]. Основою для такого розчленовування є виділення набору функцій, виконуваних кожною структурною складовою регіональної системи, що дозволяє називати кожную складову підсистемою регіональної системи. Крім того, виходячи з функцій, виконуваних кожною підсистемою з метою комплексного розвитку території, їх можна назвати системою (наприклад, регіональна банківська система).

Функціонування кожної із цих підсистем уможливило існування регіональної системи як єдиної цілої. Взаємодія різноякісних підсистем регіональної системи, одночасне протікання різноманітних природних, соціальних, фінансових, кредитних, виробничих процесів у її межах перетворює її в один з найважливіших об'єктів міждисциплінарного системного підходу.

Регіональна система є складною, взаємозалежною за своїми елементами і та, що постійно саморозвивається, задовольняючи всім системним принципам. Принцип цілісності (холізму) полягає в незвідності властивостей регіону до суми властивостей окремих елементів – муніципальних утворень, підприємств і організацій, населення регіону й т.п. При цьому цілісність регіональної системи характеризується новими якість і властивостями, не властивими її окремим частинам, які виникають у результаті їх взаємодії усередині регіональних зв'язків.

Взаємозалежність регіональної системи й середовища як наступний системний принцип проявляється у зв'язку її з іншими регіональними системами країни й зарубіжжя.

Структурність регіональної системи полягає у можливості її опису через встановлення її структури, тобто мережа зв'язків і відносин усередині системи. Поліструктурність регіональної системи проявляється в тому, що в ній можуть бути виділені автономні субструктури: соціальна, галузева, територіальна, кредитна й тощо.

Висновки. Сучасні напрями формування глобального світового економічного, інформаційного, фінансового простору ставлять принципово нові питання, пов'язані з формуванням і розвитком форм і методів державного управління регіональними соціально-економічними системами.

Отже під регіональними соціально-економічними системами як об'єкта державного управління варто розуміти частини території держави, що характеризуються відносною однорідністю соціально-економічних показників або просторовою близькістю до одного з центрів, які взаємодіють з іншими частинами території держави й органами, що мають в обов'язковому порядку, управління й/або загальні програми розвитку державного рівня.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адухов А. Реформирование экономики и взаимодействие центра и регионов Российской Федерации / А. Адухов // Вопросы экономики. - 1999. - №6. - С. 113-118.
2. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления : курс лекцій / Г.В. Атаманчук. – М. : Юридическая литература, 1997. – С. 86.
3. Долішній М.І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Навч. посіб./ М.І. Долішній, Ю.І. Стадницький, А.Г. Загородній, О.Е. Товкан. – Львів: НУ “Львівська політехніка” (ІВЦ “ІНТЕЛЕКТ+” Інституту післядипломної освіти), “Інтелект-Захід”, 2003. – 256 с.
4. Заец А. Инновационные кластеры станут институциональным механизмом реализации соответствующих инновационных приоритетов [Электронный ресурс]/ А. Заец. – Режим доступа: [http:// express-release.com](http://express-release.com)
5. Закон України “Про інвестиційну діяльність” № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – Ст. 646.
6. Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах. / У. Изард -М.: Прогресс, 1966. - 187 с.
7. Латинін М.А. Оцінка методів і засобів державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки України / М.А. Латинін // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр.- Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2005. - № 2(25): У 2 ч.- Ч. 2. – С. 157-165
8. Лисенко С. М. Індекс людського розвитку: політекономічний аспект: Автореф. . канд. екон. наук. / Донец. націон. ун-т.– Донецьк, 2001.– 17 с.
9. Лисин Б.К. Инновационный потенциал как фактор развития Межгосударственное социально-экономическое исследование/ Б.К. Лисин, В.Н. Фридлянов // Инновации. – 2002. – № 7–С. 99
10. Лозинська Т.М. Національний продовольчий ринок в умовах глобалізації: [монографія] / Т.М. Лозинська. – Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2007. - 272с.
11. Мельник А.Ф. Управління розвитком муніципальних утворень: теорія, методологія, практика: [Монографія] / А.Ф. Мельник, Г.Л. Монастирний . – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – 476 с.
12. Мельниченко О.А. Бідність: поняття та визначення статусу / О.А. Мельниченко // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. праць. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 1(23). – С. 48-56.
13. Програма соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2011 рік» [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http:// http://bc-rada.gov.ua/annonces.html?id=1316](http://bc-rada.gov.ua/annonces.html?id=1316)

*Рецензенти: Шевчук О. В. – д.політ.н., професор;
Смельянов В. М. – к.т.н., доцент.*

© Сорока М. П., 2012

Дата надходження статті до редколегії 22.11.2011 р.